

Svētvietas jārāda un jāsaudzē

SARMĪTE FELDMANE,
teksts un foto

Vidzemes plānošanas reģions sadarbībā ar Zemgales, Kurzemes un Rīgas plānošanas reģioniem, kā arī partneriem Igaunijā un Zviedrijā īsteno Centrālbaltijas INTERREG IV A programmas finansēto projektu "Senās kulta vietas - Baltijas jūras piekrastes kopīgā identitāte" (CULT IDENTITY).

Senās kulta vietas ir svarīga kultūrvēsturiskā mantojuma sastāvdaļa. Gadu gaitā ir izzudušas zināšanas par senajām svētvietām, kā arī to lomu mūsu senču dzīvē.

"Globalizācija veicina interesi. Reģionālās atšķirības kļūst par ziņkārības motīvu. Ziemeļzemēs pirmskristietības kultūra saglabājas vēl pagājušā gadsimta sākumā, pat pēc Otrā pasaules kara. Ziemeļniekiem svētvietas bija dabas objekti, mūsu dzīve un ikdienas lielā mērā bija atkarīga no dabas, tai bija jālūdz palīdzība, tā jāpielūdz. Gribam zināt, kā mūsu senči izprata pasauli, viņu attieksmi pret lietām, dabu. Un tas interesē arī citus," saka projekta eksperts, Vidzemes Augstskolas lektors un pētnieks Andris Klepers.

Lai gan Latvijā svētvietu daudz, īpaši jau Vidzemē, par tām ziņas ir vispārīgas, bieži vien neprecīzas. Pētnieki cenšas apzināt pēc iespējas vairāk mūsu senču kulta vietas. Daudzas no tām ir aizsargājami arheoloģijas vai dabas objekti, ļoti daudzas minētas tūrisma kartēs. Diemžēl ne vienmēr kartes ir precīzas, ne visām iezīmētajām vietām var piekļūt.

"Tā reizē ir arī inventarizācija. Vērtējam pieejamību. Svarīgi redzēt, kādā stāvoklī ir kulta vietas un kāda pret tām ir zemju īpašnieku attieksme, un kā viņi šīs vietas apsaime? Sarunās ar tiem, kuri dzīvo līdās, cenšamies uzzināt, ko viņiem stāstījuši vecāki, vecvecāki. Tiek arī apzinātas kādreiz pierakstītās teikas, nostāsti par katru svētvietu, ar GPS tiek noteiktas un fiksētas precīzas koordinātes, vieta

nofotografēta, lai bīdes vēlāk var izmantot, ja šo vietu popularizē, sarunas ar vietējiem. Apskate dabā, tad ko ar to darīt," saka Vidzemes plānošanas reģiona sabiedrisko attiecību speciāliste Māra Poikāne un uzsver, ka Vidzemē tiks izraudzītas vismaz simts svētvietas, kuras iekļaus tūrisma maršrutos, izstrādāti ieteikumi to apsaimniekošanai, kā arī apkopota informācija vizuālajā muzejā. Vienlaicīgi tiek plānoti šo vietu aizsardzības un saglabāšanas pasākumi, akcentējot senā kultūrvēsturiskā mantojuma vērtību. "Latvijā svētvietu ir ļoti daudz, bet starp tām ir arī tādas, par kurām nav vēsturiskā pamatojuma, to aizpilda stāsti, teikas," saka Andris Klepers. Tā kā lielākā daļa seno svētvietu ir dabas objekti, to apzināšana un ietveršana tūrisma maršrutos dotu stimulu šo objektu un apkārtnes vides sakārtošanai, kā arī mūsu kultūrmantojuma saglabāšanai (ticējumi, teikas, nostāsti, interesenti atgadījumi, tradīcijas u.c.), lai tie neizzustu vidē un cilvēku apziņā.

"Cilvēki ļoti maz zina. Dzīvo turpat blakus, bet nezina, ka tepat netālu ir svētavots, kāds upurakmens. Visbiežāk viņi ir ienācēji, viņi par šo vietu īpaši neinteresējas, neviens arī nav pastāstījis," saka eksperts un pastāsta par kādu Baznīckalnu. Saimniekiem, uz kuru zemes tas atrodas, iepriekšējie īpašnieki stāstījuši, ka tā, lūk, ir vieta, kur neko nedrīkst darīt. Tad jaunie saimnieki izdomājuši – ja jau te nedrīkst ne art, ne sēt vai kā citādi šo zemi izmantot, ierīkoja savu atkritumu izgāztuvi. Cilvēki tā rīkojās aiznezināšanas. "Vieni lepojas, ka uz viņu zemes atrodas svētvietu, citi to izjūt kā lielu apgrūtinājumu un ir neapmierināti, kad kāds interesējas, vēlas apskatīt. Ar to jārēķinās," bilst Andris

■ MĀRAS BAZNĪCAS VIETĀ. Tūrisma eksperts Andris Klepers un zosēniete Inese Ulmane pie iesvētītā akmens Svētezerā krastā, kur iespējams kādreiz bijusi un varbūt arī būs Māras baznīca.

Klepers.

Eksperti un projekta dalībnieki bijušajā Cēsu rajonā apskatījuši

**Ja jau Baznīckalnā
nedrīkst ne art, ne
sēt vai kā citādi šo
zemi izmantot,
zemes īpašnieki tajā
ierīkoja savu
atkritumu izgāztuvi.**

daudzas svētvietas. Par katru dabā gūts iespāids, aptaujāti vietējie cilvēki, apzināti kādreiz savākie materiāli.

"Druva" kopā ar Andri Kleperu un Māru Poikāni pabija Zosēnos. Nelielā ekskursijā Inese Ulmane pastāstīja par daudziem zināmo Kāpurkalnu, Māras baznīcu, Elka jeb Rata kalnu, Māras svētezeru, svētakmeņiem un senkapiem. Svētvietas atrodas ainaviskā vidē. Tie, kuri brauc iepazīt Piebalgu, noteikti ierodas arī Zosēnos.

"Par katru vietu ir daudz teiku. Tās pierakstītas," saka Inese Ulmane. Teikas, nostāsti apkopoti izdevumā, kur var daudz uzzināt. Inese izstāsta, kā senvietas tiek izmantotas šodienas tradīcijās, kad Jāņos līgot Zosēnos jau desmit gadus sabrauc līgotāji no malu malām.

"Kā cilvēkam ir akupunktūras punkti, tāpat arī zemei. Svarīgi, kas

ar šiem punktiem notiek. Zemes punktus ietekmē cilvēki, kuri šajā vietā dzīvo, mijiedarbojas. Ja tā nenotiek, vieta nav dzīva. Te bijis pilskalns, kapi, avots, baznīca. Tīras sirdis šo vietu darījušas par svētvietu. Šī vieta neatdzīvosies, ja nebūs cilvēku, kuri, te atnākot, atstāj savu enerģiju," domās dalās Inese Ulmane un piebilst, ka diemžēl Zosēnos cilvēku ir maz. Bet ieinteresēto vēl mazāk.

Andris Klepers atzīst, ka Zosēnu svētvietas ir ļoti pieejamas ikvienam, un te var daudz uzzināt par pirmskristietības laika tradīcijām, kas saistās ar Svētezeru, Māras akmeņiem, Kāpurkalnu, Māras baznīcu, par dzīvi muižā, zviedru laiku lieciniece zviedru priede arī glabā savu stāstu. Protams, šos stāstus vislabāk klausīties stāvo kalnā, kur visticamāk kādreiz bijusi Māras baznīca.

"Vēl pirmās brīvvalsts laikā Karātavu jeb Tirgus kalnā vai, kā tagad sakām, Jāņkalnā ik gadu 15. augustā notika Māras tirgus. Ar zirgiem jājuši apkārt ezeram, peldinājuši, slimie mazgājuši brūces un ticējuši, ka ūdens tās dziedinās. Pēc tam ikviens atstājis ziedojumu uz Māras akmeņiem (tie kopš pagājušā gadsimta 70. gadiem guļ ezerā). Šajā dienā ikviens saimniece, lai mājās būtu svētība, cienājuši tirgū sanākušos nabagus," nedaudz senatni atver Inese Ulmane un atgādina, ka pirms gadiem desmit zosēniešiem bija iecere uzcelt Māras baznīcu. Vieta izraudzīta, tajā iesvētīts akmens. Laiks steidzas, ideja dzīvo tālāk.

"Nav jau cilvēku, kuri to izdarītu. Bija iecere, ka te būtu liels zvans, kas iezvanītu katru zosēnieša aiziešanu. Bet te jau cilvēku tik maz, ka nav kam zvanīt," saka Inese. Arī tas jau ir stāsts, kā zosēnieši iecerēja atjaunot Māras baznīcu. Un tas dzīvo, to tūristi vedīs tālāk pasaulē. Kā liecību par šo vietu.

Nākamreiz "Druva" meklēs Ķīzēnu svētvietu Kaives pagastā. □